

Tarybos 2018 metais išnagrinėtų skundų dėl teismo ekspertų veiksmų atitikties Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso nuostatomis atliktos analizės ir nustatytų teismo ekspertų veiklos trūkumų apibendrinimas

Įvadas

Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryba (toliau – Taryba) yra kolegiali visuomeniniais pagrindais veikianti institucija, sudaryta iš teismo ekspertizės įstaigų, teisėsaugos institucijų, valstybės institucijų, mokslo ir studijų institucijų atstovų, kuri yra atskaitinga Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai. Pagrindinis Tarybos uždavinys – dalyvauti formuojant ir įgyvendinant valstybės politiką teismo ekspertizės srityje. Įgyvendindama minėtą uždavinį, Taryba nagrinėja fizinių ar juridinių asmenų, kitų organizacijų ar jų padalinių skundus (pranešimus) dėl Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso (toliau – Etikos kodeksas) pažeidimų, taip pat koordinuoja teismo ekspertų veiklą (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2014 m. vasario 11 d. įsakymu Nr. 1R-34 patvirtintų Tarybos nuostatų 4 p., 5.2.-5.3. pap.). Tuo vadovaujantis, Taryba 2018 m. veiklos plane numatė išanalizuoti Tarybos išnagrinėtus skundus dėl teismo ekspertų veiksmų atitikties Etikos kodekso nuostatomis bei apibendrinti nustatytus teismo ekspertų veiklos trūkumus.

Teismo ekspertų veikla turi būti grindžiama nepriklausomumu, profesionalumu, profesinių sprendimų skaidrumu, sąžiningumu, nešališkumu, pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėmis, konfidencialumu, teisingumu ir tyrimo išsamumu principais (Teismo ekspertizės įstatymo 4¹ str. 1 d.).

Taryba 2018 metais išnagrinėjo 20 skundų dėl teismo ekspertų veiklos atitikties Etikos kodekso nuostatomis ir atitinkamai priėmė 20 sprendimų.

Vadovaudamasi Teismo ekspertizės įstatymo 4¹ str. 4 d., Taryba, nustačiusi Etikos kodekso pažeidimus, teismo ekspertams 5 kartus pareiškė įspėjimą bei 3 kartus viešą įspėjimą. Pažymėtina, kad nustačius Etikos kodekso pažeidimą ir skiriant nuobaudą pirmiausia siekiama tobulinti teismo ekspertų darbą, didinti visuomenės pasitikėjimą teismo ekspertais, taip pat atkreipti teismo eksperto dėmesį į jo veikloje pasitaikančius trūkumus, kad ateityje nustatyti trūkumai konkretaus teismo eksperto veikloje nesikartotų. Nuobauda skiriama įvertinus pažeidimo pobūdį, laipsnį bei aplinkybių visumą.

Vadovaudamasi Tarybos darbo reglamento, patvirtinto teisingumo ministro 2014 m. kovo 4 d. įsakymu Nr. 1R-54 (toliau – Tarybos darbo reglamentas), 24.1.-24.2. p., Taryba, nustačiusi, kad nebuvo pažeistos Etikos kodekso nuostatos, kai kuriuos skundus atmetė kaip nepagrįstus, o nustačiusi, kad nėra įgaliota priimti sprendimų skundžiamais klausimais, kai kuriuos skundus paliko nenagrinėtus.

Atsižvelgiant į tai, kad šis apibendrinimas yra skirtas ne tik teismo ekspertams, siekiant atkreipti jų dėmesį į jų veikloje nustatytus trūkumus Etikos kodekso atžvilgiu, tačiau ir pareiškėjams, siekiant plačiau informuoti juos apie Tarybos turimą kompetenciją skundų nagrinėjimo srityje, šiame apibendrinime yra nurodyti konkretūs teismo ekspertų veiksmai, kurie buvo pripažinti kaip pažeidžiantys profesinę etiką.

1. Dėl teismo eksperto veikimo, peržengiant turimos kompetencijos ribas

Teismo ekspertas atlieka jam pavestą užduotį remdamasis tik savo srities specialiomis žiniomis (Teismo ekspertizės įstatymo 22 str. 1 d.). Specialios žinios – išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka įgytos išsamios mokslo, technikos, meno ar bet kokios kitos žmonių veiklos srities žinios, reikalingos ekspertizei atlikti (Teismo ekspertizės įstatymo 3 str. 2 d.). Tiek teismų praktikoje, tiek teisinėje literatūroje pripažįstama, kad teisinės žinios nėra laikomos specialiosiomis žiniomis Teismo ekspertizės įstatymo atžvilgiu. Daryti išvadas dėl byloje taikomų normų turinio yra bylą nagrinėjančio teismo pareiga. Ši pareiga negali būti

perduota kitiems subjektams (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-693/2017*).

a) Tarybos praktikoje yra nustatomi atvejai, kai teismo ekspertas perima teismo pareigas ir atlikdamas ekspertinius tyrimus vertina tiek kitų specialistų ir teismo ekspertų kvalifikaciją bei kompetenciją, tiek jų parengtus ekspertizės aktus ir specialisto išvadas, tiek ekspertizės akto atitikimą Teismo ekspertizės įstatymo 24 str. nuostatomis. Teismo nutartimi paskirtos ir įstatymo nustatyta tvarka atliktos ekspertizės išvada yra laikoma specialia įrodinėjimo priemone – eksperto išvada, kuri turi būti vertinama pagal vidinį teismo įsitikinimą kartu su kitais byloje esančiais įrodymais (*Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 177 str. 2 d., 216 str., 218 str.*). Taigi tik teismas gali įvertinti, ar ekspertizė atlikta išsamiai, ar ekspertizės akte pateikti išsamūs ir teisingi atsakymai į pateiktus klausimus, ar ekspertizės akto išvados yra pagrįstos ir neprieštaraujančios kitiems byloje esantiems įrodymams.

Kitų specialistų bei teismo ekspertų kvalifikacijos ir kompetencijos vertinimas atliekant teismo paskirtą ekspertizę nėra priskiriamas teismo eksperto specialiosioms žinioms ir nepatenka į teismo eksperto kompetenciją. Teismo ekspertas, atlikdamas ekspertinį tyrimą, neturi teisės teikti vertinimo dėl kito eksperto surašyto ekspertizės akto pagrįstumo ir teisėtumo, toks vertinimas peržengia teismo ekspertų specialiujų žinių ribas, nes jis priskirtinas teismo kompetencijai. Teismo ekspertas turi teisę vertinti tuos pačius duomenis, kuriuos vertino kitas teismo ekspertas, atlikti visus reikalingus tyrimus, ir, panaudodamas savo specialias žinias, pateikti dėl jų savo išvadą bei atsakymus į teismo nutartyje suformuluotus klausimus. Teismo ekspertui nėra uždrausta pasisakyti apie savo ir kito teismo eksperto išvadų skirtumus tais atvejais, kai kito teismo eksperto išvada buvo pateikta teismo ekspertui kaip tiriamoji medžiaga, tačiau negalima teikti vertinimo dėl kito teismo eksperto išvados pagrįstumo, išsamumo, patikimumo ir teisėtumo.

Nustačius minėtus veiksmus, gali būti konstatuoti Etikos kodekse numatytų profesionalumo (5.1 pap.), sąžiningumo (7.3 pap.), pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms (9.2-9.3 pap.) principų bei 13 p. nuostatos pažeidimai;

b) Tarybos praktikoje pasitaiko atveju, kai teismo ekspertas ekspertizės akte teikia išvadas teisiniais klausimais. Taryba formaliu aspektu, neperžengdama turimos kompetencijos ribų, t.y. nevertindama ekspertizės akto turinio pagrįstumo ir teisingumo, peržiūri ekspertizės aktą ir vertina ar jame nėra pasisakyta teisiniais klausimais. Pavyzdžiui, ekspertizės akte paskirstyta teisinė atsakomybė tarp proceso šalių. Atkreiptinas dėmesys, kad teismo ekspertizės metu yra nustatomos tik faktinės konkrečios situacijos aplinkybės, o vertinamojo pobūdžio teiginiai konkretaus bylos dalyvio atžvilgiu apie jo teises, pareigas bei atsakomybę yra laikytini teisinio pobūdžio teiginiais, kuriuos teikti gali tik teismas.

Nustačius minėtus veiksmus, gali būti konstatuojamas sąžiningumo (7.3 pap.) principo pažeidimas.

II. Dėl ekspertizės akto prieštaravimo kitiems byloje esantiems įrodymams

Ekspertizės akte esantys duomenys pagal jų objektyvumą dėl prigimties ir gavimo aplinkybių paprastai yra patikimesni už kituose įrodymų šaltiniuose esančius duomenis (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2012*). Būtent todėl teismo ekspertai turėtų nekelti jokių abejonių jų turima kompetencija ir gebėjimu pateikti teisingas ir pagrįstas išvadas. Labai svarbu, kad ekspertizės akte esantys duomenys būtų patikimi. Įrodymų patikimumą patvirtina faktinių duomenų (informacijos), gautų iš keleto įrodinėjimo priemonių, tapatumas. Sprendžiant vieno ar kito įrodymo patikimumo klausimą, labai svarbu išsiaiškinti, ar nėra prieštaravimų tarp faktinių duomenų, gautų iš tos pačios rūšies ar skirtingų įrodinėjimo priemonių (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-409/2008*).

Teismo ekspertas yra procesinį statusą bei specialių žinių turintis fizinis asmuo, kurio pagrindinė funkcija yra padėti teismui nustatyti tiesą nagrinėjamoje byloje. Teismui įvertinus ekspertizės aktą ir, kilus abejonių jo patikimumu ir objektyvumu, nusprendus juo nesivadovauti,

iš esmės užsitęsia ir teisminis procesas, kadangi paprastai yra skiriama pakartotinė (nauja) ekspertizė, be to, teismo ekspertas neatlieka savo pagrindinės funkcijos – nepadeda teismui nustatyti reikšmingų bylai aplinkybių. Tais atvejais, kai teismas nusprendžia nesivadovauti parengtu ekspertizės aktu ir nurodo motyvuotas to priežastis, pavyzdžiui, prieštaravimą kitiems byloje esantiems įrodymams, gali būti konstatuojamas pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms (9.2. pap.) principo pažeidimas.

III. Dėl kito asmens pasitelkimo atliekant teismo ekspertizę

Teismo ekspertas neturi teisės savarankiškai rinkti ar imti medžiagą, reikalingą ekspertizei, bet nepateiktą jam įstatymų nustatyta tvarka (Teismo ekspertizės įstatymo 11 str. 3 d.). Prie savarankiško duomenų rinkimo prilyginamas ir kito specialisto pasitelkimas be užsakovo ar teismo žinios tyrimams, kurių nekompetentingas atlikti pats ekspertas, bet kurių duomenys yra būtini išvadai duoti. Tačiau tais atvejais, kai teismo ekspertas pasitelkia techninius darbuotojus, pavyzdžiui, matavimų atlikimui, fotografavimui ir pan., nelaikytina savarankišku medžiagos rinkimu, kadangi pasitelktas techninis darbuotojas negali būti laikomas specialistu, turinčiu specialių žinių, kurių neturi teismo ekspertas, kadangi techninio pobūdžio darbų atlikimas nėra laikytinas reikalaujančiu specialių žinių. Nors atlikti techniniai veiksmai paprastai yra svarbūs ekspertizės atlikimui, be jų atsakyti į teismo užduotus klausimus būtų sudėtinga, tačiau teismo ekspertas pasitelkia kitą asmenį ne todėl, kad pats yra nekompetentingas juos atlikti, o todėl, kad jam reikalinga techninio pobūdžio pagalba. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad Teismo ekspertizės įstatymo 24 str. yra numatyti teismo ekspertizės rezultatų įforminimo reikalavimai, kuriuose numatyta, kad teismo ekspertizės aktas susideda iš įžanginės dalies, tiriamosios dalies ir išvadų (24 str. 1 d.). Teismo ekspertizės akto įžanginėje dalyje nurodoma: ekspertizės akto surašymo data ir vieta, nutartis skirti teismo ekspertizę, ekspertizei pateikta medžiaga ir klausimai, teismo eksperto duomenys, tyrimo pradžios ir pabaigos datos, papildomos medžiagos pareikalavimo ir gavimo data, **atliekant ekspertizę dalyvavę asmenys** (24 str. 2 d.).

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai ekspertizės akte nėra nurodytas kito asmens dalyvavimas ekspertizės veiksmuose, t.y. nesilaikoma ekspertizės akto įforminimo reikalavimų. Pažymėtina, kad teismo ekspertas yra saistomas tiek konfidencialumo, tiek profesionalumo, tiek nepriklausomumo principų, tiek kitų principų, todėl tais atvejais, kai yra pasitelkiamas asmuo techniniams darbams atlikti, jis privalo būti nurodytas ekspertizės akte, siekiant nesukelti abejonių teismo eksperto patikimumu.

Nustačius, kad yra nesilaikoma minėtų reikalavimų, gali būti konstatuojamas profesionalumo (5.4. pap.) bei pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms (9.2 pap.) principų pažeidimas.

IV. Dėl teismo eksperto bendradarbiavimo su teismu ir ekspertizės atlikimo terminų

Teismo eksperto paskirtis – padėti teismui nustatyti tiesą byloje, atliekant teismo nutartimi pavestą ekspertizę, parengiant ekspertizės aktą bei duodant paaiškinimus teismo posėdžio metu. Taigi teismo ekspertas yra proceso dalyvis, be kurio specialių žinių teismo sprendimo priėmimas būtų apsunkintas ar apskritai neįmanomas. Tuo vadovaujantis, viena svarbiausių teismo ekspertų pareigų – ekspertizę atlikti laiku, taip padedant teismui bylą išnagrinėti kuo operatyviau, per kuo trumpesnę laiką. Be to, teismo ekspertas privalo informuoti teismą apie bet kokias iškylančias kliūtis atliekant ekspertizę ir prašyti jas pašalinti, įskaitant trūkstamos medžiagos pateikimą, taip pat informuoti apie bet kokius neatitikimus nustatytiems ekspertizės atlikimo terminams ir nurodyti to priežastis.

Tarybos praktikoje buvo nustatytas atvejis, kai ekspertizė byloje buvo neatliekama daugiau nei 2 metus, kad teismo ekspertas tik po trečio pakartotinio teismo raginimo nurodė, kad ekspertizei atlikti jam nepakanka medžiagos. Atsižvelgiant į tai, teismo vertinimu, nustatytos aplinkybės sudaro pagrindą daryti išvadą, kad teismo ekspertas vilkina ekspertinio tyrimo procesą. Iki teismo kreipimosi į Tarybą, teismo ekspertas ne tik nesikreipė į teismą dėl ekspertizės atlikimo trukmės, tačiau ir nenurodė, jog ekspertizės atlikti jis negali dėl trūkstamos

medžiagos, be to, atsakydamas teismui, nurodė, kada ketina atlikti ekspertizę. Vėliau teismui pasikreipus, teismo ekspertas nurodė vėl kitą ekspertizės atlikimo terminą, tačiau ekspertizės iki teismo kreipimosi į Tarybą nebuvo atlikęs. Taryba nustatė, kad teismo eksperto veiksmai, įskaitant tai, kad jis savalaikiai ir aktyviai nebendradarbiavimo su teismu, klaidino teismą dėl ekspertizės atlikimo terminų, sudarė pagrindą abejoti jo gebėjimu tinkamai atlikti savo kaip procesinį statusą turinčio asmens pareigas. Taigi teismo ekspertas minėtais veiksmais pažeidė ne tik pareigą atlikti ekspertizę kaip įmanoma greičiau, bet ir pagrindinę pareigą – atlikti ekspertizę bei pateikti ekspertizės aktą, be to, tokiais veiksmais diskredituoja teismo eksperto procesinį statusą, rodo nepagarbą teismui bei proceso šalims, o tai yra nesuderinama su teismo eksperto statusu ir vertintina kaip prasilenkiantys su profesine etika.

Nustačius minėtus veiksmus, gali būti konstatuojami profesionalumo (5.4 pap.), pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms (9.1-9.2 pap.) bei tyrimo išsamumo (12.2-12.3 pap.) principų pažeidimai.